

La poesia d'Euforió i el *trópos* imprecatori

Josep Antoni Clua

No podem arribar a copsar el veritable sentit d'alguns poemes d'Euforió –concretament el *Traci*, les *Araí*, i les *Quiliades*– sense estudiar abans la imprecació poètica. En efecte, la matèria mítica d'aquests poemes és plenament imprecatòria i catalògica, amb nombrosos *exempla* relacionats per certes analogies. Hi ha, però, alguns trets distintius entre els tres poemes suara esmentats que han fet que refussem tota possible adscripció del *Traci* i de les *Araí* a les *Quiliades*¹. En aquest paper ens interessa d'esbrinar el paral·lelisme que hi ha entre les imprecacions o *araí* rituals, pertanyents al predret, de caràcter públic i en relació amb les pregaries², i d'altra banda, la poesia imprecatòria com a exhibició de l'habilitat literària, amb el protagonisme dels *exempla*. Així mateix, creiem oportú fer esment dels marcs culturals sobre els quals se sustenten els poemes euforioneus, així com de la tradició literària que Euforió va seguir, o almenys va tenir en compte; tot això, posant en parió els tres poemes euforioneus, i fent breus al·lusions a altres *araí* hel·lenístiques i romanes.

Els fragments que conservem del *Traci*, de les *Araí* i de les *Quiliades* tenen molt més a veure amb les “malediccions” que amb qualsevol altre *trópos* o mode literari desconegut. Tanmateix, és perillós d'afirmar, amb tota lleugeresa i simplicitat, que aquests poemes pertanyen totalment i exclusiva a aquest *trópos*. Concretament, el *Traci* ens fa dubtar en aquest sentit. Sigui com sigui, Euforió de Calcis, amarat de racionalisme hel·lenístic i possible “víctima” d'uns ultratges –robament, mort d'un amic, etc.–, va esmerçar una bona part de la seva producció poètica a maleir els seus impostors o amics infidels.

El delictes comès contra Euforió és, versemblantment almenys, d'ordre econò-

1. Entre els defensors d'aquesta possible pertinença cal esmentar G. SCHULTZE, *Euphorionea*, Estrasburg, 1888, p.22 o bé A. BARIGAZZI, “Euphorionea”, *Athenaeum* XXVI, 1948, pp. 47-48, passim.

2. Cfr. C. GARRIGA, “*Araí y Supplementum hellenisticum* n.º 970”, *Actas del VII Congreso español de estudios clásicos*, Madrid 1987, pp. 203-207.

mic³ (*Quilíades* i *Araí*), però en el cas del *Traci* ens trobem davant d'un possible "crim de sang", segurament vinculat amb els banquets hospitalaris i les taules de Zeus, si, segons sembla, el culpable duu l'epítet de *xeinophonós*⁴. D'altra banda, mentre Ἀραὶ ἢ Ποτηριοκλέπτῃς (*Malediccions* o el *Lladre de la copa*) i Χιλιάδες (*Quilíades*, en relació amb els oracles mil·lenaris) són títols que denoten el seu contingut a grans trets, no és aquest el cas del Θράξ (*Traci*). La crítica no s'ha posat gaire d'acord sobre la raó del títol.

Darrerament s'ha cercat l'explicació en una possible dedicatòria. Malgrat això, la matèria mítica és imprecatori, com la dels altres dos poemes. En el cas de les *Quilíades* sabem, per l'article de la *Suda* sobre Euforió, que el poeta maleïa "els qui li havien defraudat uns diners donats en dipòsit".

Euforió va utilitzar tots els materials que li fornien diferents creences i tradicions culturals anteriors, així com els trets característics i exclusius del gènere imprecatori. El parió amb les *Araí* de Meró de Bizanci, la *Ibis* de Cal·límac i la d'Ovidi, així com els fragments papiracis, com el 970 del *Suppl. Hellenisticum* i d'altres⁵, pot ajudar-nos a capir la complexitat d'aquest gènere. Les fites més importants en el desenvolupament de les *arai* literàries, en relació amb el tractament que en fa Euforió, són les següents: a) les fórmules del predret; b) diverses manifestacions literàries dels lírics arcaics; c) les creences pitagòriques; d) les tradicions platònica i peripatètica; e) obres concretes com les *Araí* de Meró de Bizanci o la *Ibis* de Cal·límac, a més de les *Quilíades* i el *Traci* del propi Euforió; de més d'obres posteriors a Euforió però que poden ajudar a definir la tradició, com ara la *Ibis* atribuïda a Ovidi o les *Dirae* de Cató i d'altres.

D'entrada se'ns fa difícil pensar que Euforió, malgrat el seu tarannà erudit i plenament hel·lenístic, tingués en compte l'abundant tradició imprecatori anterior a ell. Més aviat opinem que va saber aprofitar-la per als seus propòsits. Així, no hem de titllar els poemes imprecatoris euforionius de fites més o menys importants en el llarg reguitzell o cabal de creences i tradicions que tenen llur origen en les primeres manifestacions anteriors al dret. Al nostre entendre, cal veure en Euforió un tractament especial.

És veritat que el poeta de Calcis assumeix i té en compte la creença pitagòrica i la platònico-peripatètica com a marc poemàtic, però afegeix alhora quelcom d'original: el blasme-rialla. Això sense descurar l'estil i els elements típicament imprecatoris. D'altra banda, aquesta rialla sorneguera la veurem reflectida especialment en el *Traci*, però fins i tot a les *Araí* i en menys mesura potser a les *Quilíades*. Avancem ara tan sols que a Euforió no li interessaven tant les teories sobre l'acompliment del càstig diví al cap de mil anys (creença pitagòrica), ni el combat contra l'hedonisme (creença peripatètica), com el joc literari, l'excés pleonàstic

3. Ens diu la *Suda*, s.v.: ... χιλιάδες· ἔχει δὲ ὑπόθεσιν εἰς τοὺς ἀποστέρησαντας αὐτὸν χρήματα, ἃ παρέθετο, ὡς δίκην δοῖεν ἅνεις μακρὰν.

4. Cf. fr. 38 C, v. 19 de Cuenca = 415 (C) (col.l) 19 Lloyd-Jones & Parsons.

5. No ha estat mai el nostre propòsit d'esmentar la llarga tipologia d'*arai* que constitueixen el *tropos* o *mode* imprecatori. Les fites assenyalades en aquest paper venen donades com a parió amb les del poeta de Calcis.

i literari de malediccions (*exempla*), així com la rialla arcana i l'erudició posada al servei del *paígnion* cisellat.

La imprecació protohistòrica, com sabem, tenia un caràcter social, i no era pas una activitat secreta, il·lícita, privada. Sovint produïa reaccions col·lectives⁶ del tipus de la lapidació. Era concebuda per a actuar directament sobre elements de la societat. La llegenda de Meleagre i la maledicció de la seva mare Altea en són un bon exemple mític. Les formes modernes de la penalitat no la van rebutjar implícitament, ja que, de fet, qui jurava i no acomplia el que jurava, imprecava contra ell mateix. Euforió devia sentir una forta curiositat per formes culturals tan inveterades i ancestrals, presents encara en la *defixio* o la *flagitatio* en la seva època⁷, i va triar aquest tema, tot i que hi van coadjuvar altres motius.

El "trencament del jurament" o la "violació del pacte" com a nocions cabdals de les *arai* literàries van ésser emprades sovint pels lírics grecs arcaics (cf. fr. 194 *dubium* Dg d'Hipòanax; fr. 129 V d'Alceu; frs. 172-181 W d'Arquíloc)⁸. S'insisteix en l'atac i la sàtira –tot i que no s'acumulin els *exempla*– contra qui ha trencat els pactes establerts. Al nostre parer, en aquestes manifestacions literàries els atacs imprecatoris són pràcticament sinònims de iambes, o blasmes literaris. En referir-nos al tractament d'alguns poemes euforioneus com a blasme-rialla volíem referir-nos, llevat d'alguns casos i salvant l'anacronisme, precisament a la poesia iàmbrica. Euforió, com a bon poeta hel·lenístic i coneixedor i simpatitzant de la poesia arcaica, es va sentir atret per la *maniera* poètica dels lírics arcaics. Tot i que encara no van establir un gènere estereotipat d'imprecacions, aquells poetes van ésser motiu d'inspiració per a Euforió amb els seus atacs virulents i cruels i amb la seva rialla sorneguera.

Sobre la denominació de la composició euforionea *Χιλιάδες* va influir la creença d'origen certament pitagòrica, que la revenja dels déus (la *τίσις* que apareix en el *Traci*) fa sentir els seus efectes per l'espai de mil anys⁹. El propi Pitàgoras ens deia, segons Jàmblic (*vita Pyth.* VIII, 42): ...τῶν γὰρ βαρβάρων καὶ τῶν Ἑλλήνων περὶ τὴν Τροίαν ἀντιταξαμένων ἑκατέρους δι' ἑνὸς ἀκροασίαν ταῖς δεινοτάταις περιπεσεῖν συμφοραῖς, τοὺς μὲν ἐν τῷ πολέμῳ, τοὺς δὲ κατὰ τὸν ἀπόπλουν, καὶ μόνης τῆς ἀδικίας τὸν θεὸν δεκετῆ καὶ χιλιετῆ... L'argument era, doncs, l'explicació dels vaticinis emprats pels seus propòsits: explicació extensa i prolixa de cadascun d'ells. De fet, les paraules de Pitàgoras concorden amb la notícia que tenim de les *Quilíades* d'Euforió que ens ha fornint la Suda: διὰ χιλίων ἐτῶν χρησιμοὺς ἀποτελεσθέντας, que, en un bon llatí, va traduir Voss¹⁰ com *oracula annorum mille eventu comprobata*.

6. Cfr. L. GERNET, *Antropologia de la Grècia antiga*, Madrid 1980 (ed. franc. París, 1968), pp. 206 ss.

7. Les *defixiones* ens duen a un món de mercaders, d'operaris, de gent humil, etc. La *flagitatio* és un ritu no pertanyent a l'ordre de la pregària. Cfr. F. CAIRNS, *Generic Composition in Greek and Roman Poetry*, Edinburgh 1972, pp. 93-94. En tots dos casos ens trobem amb una mena de literatura ben diferent a la de les *arai*, especialment quan aquestes es literaturitzen.

8. Cfr. C. GARRIGA, *ibidem*, nota 2, o idem, "Cal·límac h. VI, Euforió fr. 8 Powell i les "tauletes de maledicció" de Cnidos", *Faventia* 11, 1989, pp. 19-24.

9. Cfr. per exemple A. BARIGAZZI, *art. cit.*, p. 52, o bé L.A. DE CUENCA, *Euforió de Calcis. Fragmentos y epigramas*, Madrid 1976, p. 11.

10. VOSS, *de hist. gr.* 1, 86, citat per A. BARIGAZZI, *ibidem* p. 56.

Aquesta tradició pitagòrica la creiem vinculada, ja sigui com a punt de referència, o en estreta dependència, amb la tradició bíblica i amb l'orfisme. En realitat sembla un lloc comú, car l'*Elegia a les Muses* de Soló ens recorda també que la justícia dels déus es realitza sempre, i si es produeix dilació en el càstig, pagaran la pena o bé els fills o bé la posterior descendència. Doncs bé, sigui com sigui, curiosament trobem en un moment donat de l'*Èxode* bíblic (33, 7-11; 34, 5 b-9.28) unes pregàries adreçades a Déu, que són com la rèplica de la tradició pitagòrica: "Senyor, senyor, Déu compassiu i misericordiós, lent a la ira i ric en clemència i lleialtat. Misericordiós fins a la *mil·lèsima generació*, que perdona culpa, delictes i pecat, però no deixa impune i castiga la culpa dels pares en els fills i nets, *fins a la tercera i quarta generació*". També en l'orfisme es desconfiava de la justícia terrenal i s'apuntava a una justícia més enllà de la tomba. No estem, doncs, d'acord en veure una única tradició pitagòrica en comptes d'un *locus communis* pel que fa als oracles mil·lenaris de les *Quilíades* d'Euforió¹¹.

Segons assenyala A. Barigazzi¹², hi havia també una tradició platònica¹³ i peripatètica que, per combatre l'hedonisme, recollia anècdotes, exemples nombrosos d'individus o de pobles sencers "... sui quali era piombata la punizione divina per la loro vita irreligiosamente dedicata al piacere. Tale corrente è documentata in particolare da Eraclide Pontico, discepolo di Platone e di Aristotele, con gli scritti *περὶ ἡδονῆς* e *περὶ δικαιοσύνης*, e da Clearco da Soli, altro discepolo di Aristotele, con lo scritto *περὶ βίων*, e anche da Teofrasto e dallo stesso Aristotele". D'aquest gran magatzem d'anècdotes "ètiques" Euforió va manllevar molts exemples que desconeixem, i altres que ens són hipotèticament coneguts, com el mite dels Sibarites, el dels Feneacis, o el dels Milesos. El fr. 78 de C. d'Euforió sobre *Ἀμφορέως Μετορητής* de Rodes s'esqueia bé a l'exemplificació adoptada contra l'hedonisme pels peripatètics, ja que era un *φιλόδειπνος*. Euforió va conèixer, amb tota seguretat, aquesta tradició platònica i peripatètica –almenys si es reconeix el mestratge de Làcides i Prítanis¹⁴– i la va tenir en compte. Ara bé, mentre els peripatètics, en pugna contra Epicur, volien demostrar els danys que ocasionava el plaer, el voluptuós Euforió va prendre aquella matèria poètica com a *exemplum* per un afer totalment diferent: augurar als lladres de les seves possessions el que els esperava en l'avenir.

11. Fins i tot el mateix A. BARIGAZZI, en el treball esmentat, sembla descurar qualsevol referència a la tradició jueva i a l'Orfisme. Que sabem, la crítica ha negligit totalment aquests extraordinaris parions.

12. A. BARIGAZZI, *ibidem* p. 57. Al seu torn, P. TREVES, en els *Incontri* "Euforione e i poeti latini", *Maia* XVII, 1965, p. 161 accepta la teoria d'A. BARIGAZZI i ens diu: "... apprezzo la ricostruzione ideologico-filosofica delle *Cbiliades*, postulata dal Barigazzi (in *Athenaeum* 1948, pp. 56-62) nell'ambito della diuturna polemica anti-epicurea degli accademici e dei peripatetici, di cui fu discepolo appunto Euforione...".

13. Plató ens explica (*Phaedr.* 244 d) com hi havia una màntica especial per a l'alliberament dels mals ancestrals provinents de venjances divines:

ἀλλὰ μὴν νόσων γε καὶ πόνων τῶν μεγίστων, ἃ δὴ παλαιῶν ἐκ μηνιμάτων πόθεν ἔνι τισὶ τῶν γενῶν, ἢ μανία ἐγγενομένη καὶ προφητεύσασα οἷς ἔδει ἀπαλλαγὴν εὔρετο, καταφυγοῦσα πρὸς θεῶν εὐχάς τε καὶ λατρείας· ὅθεν δὴ καθαρωῶν τε καὶ τελετῶν τυχοῦσα ἕξάντη ἐποίησε τῶν ἑαυτῆς ἔχοντα πρὸς τε τὸν παρόντα καὶ τὸν ἔπειτα χρόνον.

14. Cf. la polèmica sobre aquests noms i sobre la cronologia euforionea en L. A. DE CUENCA, *op. cit.*, 1976, p. 8.

Els responsables de dur a terme la revenja, en la tradició peripatètica, eren els déus, les divinitats. En Euforió, en canvi, i en tot el gènere imprecatori, són *Dikē*, i els déus, i no sols els déus com afirma A. Barigazzi¹⁵. En efecte, *Dikē* apareix en el *Traci* donant càstig als delictes. Però a las *Araí* és Àrtemis l'encarregada de perseguir amb les seves sagetes el lladre de la copa, i és també Àrtemis la que es venja, en els frs. 126 i 131, pertanyents possiblement a les *Quíliades*. Per tant, això demostra dues coses: la introducció per part d'Euforió d'una divinitat, *Dikē*, que ja era comuna i exclusiva del gènere imprecatori. D'altra banda, que aquesta referència a *Dikē* no és única, ja que el poeta de Calcis va triar altres divinitats que tinguessin també encomanada la venjança del delicte. I en això Euforió no deixa de banda la tradició platònica i peripatètica.

Abans d'abordar les *Araí* d'Euforió, val la pena que fixem un moment l'atenció en les *Araí* de Meró de Bizanci, en la *Ibis* de Cal·límac i d'Ovidi, així com en les *Dirae* de Cató. També ens seran un excel·lent element de parió els *Erôtes* de Fanocles.

Si hom vol distingir les *araí* hel·lenístiques entre si (i de retop les romanes), possiblement els trets distintius triats poden ser el metre, el caràcter líric o èpic, i la presència o absència de mites (*exempla*). Euforió tenia davant seu un model, les *Araí* de la poetessa Meró de Bizanci. I diem model perquè les *Araí* d'ambdós poetes tenien un caràcter èpic, com les *Quíliades* d'Euforió (cf. la *Suda* referint-se a aquest poema amb termes com ἐπικὰ ταῦτα). Ben curiosament, i com a prova del lligam entre les dues menes d'*araí*, val a dir que el mateix Parteni, el gran seguidor euforieu, va imitar (*Narr. am.* 27) la història d'aquella obra de Meró. L'argument era el següent: Alcínoe de Corint lloga una χερωνίτις, anomenada Nicandra, per al seu servei, i al cap d'un any l'acomia sense donar-li cap retribució a canvi. Llavors Nicandra profereix nombroses malediccions...¹⁶.

En canvi, si volem referir-nos a les malediccions en vers elegíac, cal parlar de la *Ibis* de Cal·límac i de la d'Ovidi, sense oblidar tampoc els *Erôtes* de Fanocles. Cap fragment de la *Ibis* cal·limaquesa se'ns ha conservat. La millor font per a saber quelcom d'aquesta obra és encara la *Ibis* ovidiana. Aquí se'ns diu (v. 57) que Cal·límac va emprar llegendes funestes (*utque ille (Cal·límac) historiis involvam carmina caecis...*). A més, totes dues obres tenien sempre davant seu l'adversari, i eren més líriques que les *Araí* d'Euforió. En efecte, en el poeta de Calcis la invectiva no tenia tant un caràcter líric com èpic. I aquell caràcter líric feia que la narració fos més monòtona i feixuga, plena de comparacions insistents amb *ut, qualis ...sic, aut... aut, et...et*. Ignorem si les malediccions que Cal·límac va pronunciar eren les que apareixien en Ovidi. Alguns opinen afirmativament¹⁷.

Sigui com sigui, el que més interessa destacar de les *Ibis* és llur qualitat de possibles "noms parlants". Així, deixant de banda l'individu atacat en la *Ibis* cal·limaquesa –Apol·loni o qualsevol altre dels seus contraris (cf. Pfeiffer, i, p. 307, fr. 382)–

15. Cfr. A. BARIGAZZI, *ibidem* p. 58.

16. Cf. fr. 8 Powell.

17. Vegi's per exemple C. A. TRYPANIS, *Callimachus. Aetia, Iambe, Hecale and other fragments*, Loeb Classical Library 1978, introd. x.

el títol de l'obra ens fa pensar en un motiu d'invectiva amb tant de pes com el del poema llatí¹⁸. En efecte, les característiques d'aquesta au són la seva avidesa, voracitat, el seu caràcter omnívor i destructiu (recordi's l'episodi de la pugna amb els pigmeus), i que "...polluted in every way what was clean and what was not its own"¹⁹.

El mateix Cal·límac, en un altre lloc en què abordava la narració de la batalla entre grues (les ibis egípcies) i pigmeus (*Aet.* fr. 1, 13 ss. Pfeiffer), es referia a un altre autor, Quèril, que també en va parlar (*Geranomàquia*, cf. fr. 13 Colace). Euforió, en el seu poema *Geranos* (fr. 11 de C.) va seguir Quèril, i no és gens inversemblant pensar que el poeta de Cirene tingués en compte també aquesta obra de Quèril que duia un nom semblant. El que és ben cert és que Euforió, en el seu Γέρονος (frs. 11 i 149 de C = *La grua*) prenia també com a motiu d'inspiració la *Ibis* cal·limaques²⁰, encara que la temàtica fos ben diferent. Ignorem, això sí, la quantitat d'*arai* que passaren de la *Ibis* als poemes euforioneus. Tanmateix, tenim notícia d'alguna influència "imprecatorià" dels *Aitia*. Així, els versos citats per Plutarc, *de sera num. vind.* 557 D (en *Moralia*, ed. de Lacy-Einarson, Loeb, vol. VII, pp. 234-236) entorn de les Lòcrides i d'Atena Ilia, que pràcticament tothom ha adscrit darrerament a Euforió, eren també tractats per Cal·límac (cf. l'escoliaista a B 66: ... ἡ ἱστορία παρὰ Καλλιμάχῳ ἐν α' Αἰτίων) tot i que eren en versos elegíacs, com tots els *Aitia*²¹. L'obra euforionea a la qual ens referim és les *Quiliades*, i tenia un contingut etiològic com els *Aitia* de Cal·límac. I tornant a la *Ibis* cal·limaques i a la seva influència sobre els tres poemes imprecatoris euforioneus, val la pena assenyalar la semblança evident entre els dos títols, *Ibis* i *Potēriocleptēs* (subtítol aquest de les *Arai*), ambdós lladres i àvids de bens o d'altres menes d'ambició.

D'altra banda, també trobem escrits en vers elegíac els *Erōtes* de Fanocles. Com ha assenyalat A. Barigazzi, "...Euforione era molto piú dotto e piú gnomico e piú prolioso e piú pesante, Fanocle piú descrittivo, piú rapido, piú poeta"²². Si esmentem Fanocles és perquè la manera en què se succeïen els relats en els seus *Erōtes* era substancialment la mateixa que veurem en les *Arai* d'Euforió (i també per la similitud argumental o temàtica, com veurem). Això ens dóna pas a parlar dels trets distintius dels tres poemes amb *arai* d'Euforió. Però fem abans tres remarques: la primera que Euforió va moderar els dos elements (líric i mític) en les

18. Els motius que provoquen la maledicció (*dira*) en la *Ibis* d'Ovidi són l'agressió contra els béns, la difamació i el possible adulteri (cf. vv. 14, 15, 16 i 40). Sobre aquest tema remetem al treball de A. LA PENNA, *P. Ovidi Nasonis Ibis*, Florència, 1957, pp. XX i ss.

19. Cfr. C. A. TRYPANIS, *op. cit.*, x introd.

20. Recordi's que la *ibis* és l'equivalent egipci de la *geranos* grega, i que estan vinculades pel que fa a l'escriptura (i a la seva invenció) a Theuth i a Hermes-Palamedes respectivament. Pot veure's en aquest sentit M. VEGETTI, "Dans l'ombre de Thoth. Dynamiques de l'écriture chez Platon", dins AA. VV., *Les savoirs de l'écriture. En Grèce ancienne*, Presses Universitaires de Lille 1988, ps. 387-419 (cf. especialment p. 389), o bé J. A. CLUA, "Hermes, Theuth i Palamedes, *prōtoi beuretai*", dins el *Col·loqui internacional sobre els valors heurístics de la figura mítica d'Hermes*, Barcelona 1985, pp. 57-69.

21. El que es narra sobre Herse i Esciró a les *Arai* d'Euforió sembla procedir de l'*Hècale* de Cal·límac (cf. L. A. DE CUENCA, *op. cit.* p. 45).

22. A. BARIGAZZI, *ibidem* p. 62.

seves *arai* en metre èpic, i en això innova sobre el lirisme de Cal·límac (i Ovidi) o el caràcter èpic de Meró. La segona, que si s'emfasitzen massa les relacions entre Euforió i les *Diraie* de Cató, hom pot caure en un error. En Euforió prevalia l'element mític, com hem vist. La tercera, que Euforió va seguir, com a bon filòleg, tots els elements característics i constitutius d'una *ará* literària. Elements que hem observat en el nostre estudi sobre els tres poemes imprecatoris i que sistematizem com segueix:

1. Presència d'*exempla*²³.
2. Esment de *Dikē* o d'altres divinitats punidores.
3. Caràcter *etiològic*. Per tal d'explicar la ira d'un déu, se'n narrava la causa (οὐνεκα, ὅτι, ἐνεκα)²⁴.
4. Seguretat en l'*acompliment* de les imprecacions (poeta = *sacerdos* d'Apol·lo en Ovidi. Aquesta divinitat sempre compleix els seus oracles)²⁵. *Dikē* fa que la maledicció sigui inevitable.
5. Partícules repetitives: ἦ... ἦ...; ἦ ὤς...; aut... aut...; et... et...; ut...; qualis... sic...²⁶.
6. Presència o absència d'elements *lírics* i *mítics*²⁷.
7. Metre hexamètric o elegíac.
8. Motius de la maledicció: *abús de confiança, robatori, crim de sang*, etc.²⁸.

Passem ara a parlar dels trets distintius dels poemes imprecatoris euforioneus. D'antuvi, tot estudiós d'aquesta mena de poesia pot haver-se fet una pregunta que considerem bàsica per copsar els propòsits d'Euforió: ¿Com és que coexisteixen a les *Quíliades* els oracles i les malediccions, mentre que aquest no és el cas dels altres dos poemes d'*arai* euforioneus? El poeta necessitava una prova, davant dels seus enemics, de l'acompliment efectiu i segur de les imprecacions que ell mateix proferia. Llavors va cercar exemples mítics d'oracles que havien estat confirmats durant un període de temps de mil anys (διὰ χιλίων ἐτῶν i d'ací el títol χιλιάδες). I per si això fos poc, ens consta que, a voltes, el poeta s'anomenava a si mateix profeta o *sacerdos* (cf. la *Ibis* d'Ovidi). Aquella seguretat en els seus auspicis i aquella inspiració li provenien de la divinitat (sovint Apol·lo, qui duia a terme els seus oracles irrevocablement). Quan no trobem cap oracle –com és el cas de les *Arái* i del *Traci*– la seguretat en l'acompliment de les malediccions ens ve donada llavors per *Dikē* (Justícia) o per qualsevol altra divinitat.

Ara bé, mentre les *Arái* i el *Traci* compten amb *exempla* per a les seves imprecacions, les *Quíliades* tenen, al seu torn, *oracula*. I això ens ve confirmat pels pro-

23. Acumulats o bé ordenats en sèries.

24. En el cas de les *Quíliades* cadascun dels *aitia* trobava la seva explicació amb el pas del temps (una χιλιάς d'anys).

25. Cfr. Ovidi, *Ibis*, vv. 127-128: *evenient: dedit ipse mihi modo signa futuri, / Phoebus, et a laeva maesta volavit aris*.

També, vegi's v. 97 (*poeta = profeta*).

26. La disjuntiva es referix a mites precedents. La manera de presentar les *arai* és plenament hesiòdea, d'aquell poema que tan bona acollida va tenir entre els hel·lenístics: les Ἡοῖαι.

27. Preponderància en Euforió, com hem assenyalat, dels mites: les *Quíliades* narraven èpicament i per extens llegendes que servien d'exemplificació a les pròpies imprecacions.

28. Vegi's C. GARRIGA, "*Arái y Supplementum...*" citat n. 2.

pis fragments conservats; en els primers poemes esmentats no troben cap al·lusió a un oracle. A les *Quiliades* pel que sabem, tampoc no pot parlar-se de l'existència d'una *ará*. Són, doncs, obres diferents, malgrat que la imprecació –amb *exempla aut oracula*– sigui present en totes elles. En realitat, la tria d'exemples imprecatoris o d'oracles és poc important, si pensem que tots tres poemes reuneixen tota o bona part de la cultura entorn de diferents injustícies sofertes, versemblantment reals.

Un altre tret distintiu és l'extensió de les *arái* (*aut oracula*). No pot afirmar-se, generalitzant, que totes tenen un desenvolupament similar, però sí, en canvi, que la imprecació literària (o l'oracle) compta en Euforió amb una versemblança literària total. No esdevé sols un marc, o un pretext, ans matèria literària *per se*, objectiu cercat. A més, algunes imprecacions són veritables epíl·lis, entorn dels quals s'agrupen altres mites semblants²⁹. Així l'esment d'Harpàlice (almenys 14 versos) i d'Apriate i Trambel (uns 60 versos aproxim.)³⁰, en el *Traci*, han fet pensar en la possibilitat que es tracti de composicions epíl·liques independents. Al marge d'aquesta hipòtesi, val a dir que totes aquestes narracions –malgrat el nombre llarg de versos en alguns casos– estan caracteritzades per llur brevetat. I quan diem brevetat volem referir-nos als elements essencials que constitueixen cada llegenda poètica. Sempre trobem evocacions succintes, fins i tot en el fragment C del *Traci*, on apareix una llegenda, llarga *per se* i plena de trets argumentals, i que ens és explicada en els seus elements més fonamentals, i és que la “Euphorionis oratio... minime rebus ad argumentum pertinentibus indulget”³¹. Parteni va emprar en una narració semblant moltíssims més mots (cf. fr. 38 de C) i cal reconèixer que al lector no li devien ésser pleonàstics. El que és típicament euforioneu és la tècnica poètica a l'hora de trenar episodis imperceptiblement, i amb una forta *variatio*, com és el cas de les *Araí*.

Les imprecacions conservades de les *Araí* no ultrapassen els tres versos, i estan escrites en un estil ràpid, estereotipat, angoixant i opressiu alhora. Aquest estil opressiu i de pinzellada ràpida i curta és encara més palès en alguns llocs del *Traci*, on, per exemple trobem al·lusions a Leipèfile, Semíramis, Apriate, Trambel i Aquil·les en molts pocs versos (fr. C del *Traci* [VIII]- n.º 38 de C). Com a conclusió parcial convé dir que les llargues tirades de versos imprecatoris del *Traci* el diferencien de les *Araí* –i no de les *Quiliades*, que contenia oracles amb un llarg desenvolupament poètic–, però que, en canvi, aquesta diferenciació no és estilística.

Quant a la narració i a la disposició dels materials poètics val a dir el següent. Malgrat que s'hagi assenyalat sovint³² que els fragments dels nostres poemes im-

29. Basti recordar el cas dels fragments 31 i 34 de Cuenca (sobre Amfiarau i les portes Ὀρχαίου de Tebes), que són, segons parer d'A. BARIGAZZI, *ibidem*, p. 35 “semplici accenni mitologici che entrassero in una poesia d'altro argomento”.

30. Aquest esment d'Apriate i de Trambel és molt més llarg que qualsevol al·lusió pertanyent a les *Araí* del mateix Euforió o de la *Ibis* d'Ovidi.

31. Cfr. A. BARIGAZZI, “De papyro graeca vindobonensi 29801”, *Athenaeum* XXIV, 1946, pp. 19-20 a propòsit de la poesia euforionea en general.

32. A. BARIGAZZI, “Euphorionea”, p. 60.

precatoris no comptaven amb una norma de progressió lògica, cronològica o sistemàtica –pròpia de la vella epopeia cíclica i no de l'epil·li alexandrí, que odia el *ποίημα κυκλικόν*– el cert és que hom pot descobrir-hi elements en comú que fan pensar en la sistematització. Bastin d'exemple el seguit d'imprecacions relatives a “noces malastruges i funestes” que omplen el fr. C del *Traci* (fr. 38 de C), o bé la possible pertinença dels fragments relatius al cicle troià a les *Quilíades*. També pot adduir-se la insistent al·lusió a Atenes en el llarg fragment de les *Araí* (fr. 9 de C).

Per últim, un altre element més de parió i de distinció alhora és el que podríem anomenar “grau d'imprecació” i “tipus de delicte”-“càstig”. En general, hom pot afirmar que les *Araí* ens forneixen una mena d'imprecació més violenta i punyent³³ que la que trobem en el *Traci*. Aquesta, en canvi, és més odiosa, cruenta i malastruga. Pensi's en la versió que feia que Apriate es llancés al mar per obra del seu pare Trambel, enfollit per la passió amorosa envers la seva filla. Sobre la mena de càstig que el poeta proposa en els seus exemples mítics ja hem dit alguna cosa més amunt. Recordem que és *Dikē* (amb la *τίσις* divina) la que condemnarà Trambel (i l'enemic d'Euforió) a la mort (vv. 17-18 del *Traci*), mentre que a les *Araí* trobem Àrtemis com a deessa punidora. En tot cas, és sempre una divinitat la que puneix. D'altra banda, el *Traci* ens ha fornit quelcom que no se'ns ha conservat dels fragments dels altres dos poemes imprecatoris: un *tros gnòmic* (vv. 65 i ss.). El tenim després de la narració de la llegenda de Trambel i Apriate, i és interessant d'assenyalar com el poeta entrellaça l'element gnòmic amb el mític. Segurament les *Araí* i les *Quilíades* comptaven també amb aquest *brano gnòmico*, que era comú, d'altra banda, en la poesia grega arcaica, i que ens recorda la condensació típicament epigramàtica, essent el lloc on el poeta ens aclareix els seus propòsits amb més diafanitat.

Quant al tipus de delicte val la pena establir una mena de subdivisió tipològica entre (a) delictes de tipus econòmic i (b) delictes de sang, i com a tret comú de tots ells la confiança decebuda³⁴ o el trencament del jurament. En efecte, les *Quilíades* ens mostren un exemple de confiança decebuda (“li havien defraudat uns diners donats en dipòsit”, ens diu la *Suda*) i les *Araí* d'un robament també econòmic, tot i que en un ambient més intrascendent, el banquet. I això es desprèn també de les paraules del mateix Euforió, que en un passatge del seu *Traci* al·ludeix als tres delictes que mereixen una *ará* (vv. 50-53, fr. 38 C de C.): “aquells qui encoleritzen els déus i es condueixen contra les seves lleis, o bé els qui tracten amb insolència els seus febles pares, detestant el dictamen de vius i morts, o be els qui pequen contra els banquets hospitalaris i les taules de Zeus”.

Com pot veure's, el delicte que hem esmentat de les *Araí* –robament d'una copa–

33. Cfr. la *Ibis* d'Ovidi com a excel·lent parió.

34. En realitat, com afirma C. GARRIGA, (art. cit. p. 207), “... quan la justícia ordinària ja ha estès el seu camp d'acció fins al dret mercantil, seria poc versemblant una *ará* per a un simple cas de robament. Però hi ha una zona encara no ocupada –aparentment– pels poders públics: els tractes entre persones privades associades al jurament”. Només sota aquest prisma podem arribar a copsar l'abast de tota *ará* i el seu rol en Euforió.

sembla estar en relació amb el tercer tipus de delicte que acabem de llegir (banquets hospitalaris...). I si és real l'epítet de *xeinophónos* del culpable en el *Traci* (v. 19), aleshores aquest poema té a veure també amb l'hospitalitat, encara que amb el sentit d'anar contra els deures ancestrals d'hospitalitat, diferent en part del delicte de les *Araí*.

Deixant de banda la possibilitat –cada vegada més acceptada– que darrera els robaments hi hagués un motiu de pura invenció³⁵, el cert és que l'essència o el tret principal de totes les *arai* d'Euforió és la “creença en la justícia”, basada segurament en la concepció hesiòdica i que Euforió va compartir amb Rià, Arat, Cleanthes, i Leònidas³⁶, i amb d'altres hel·lenístics, seguint el que era comú del gènere i amb una tècnica poètica que el féu diferent i atractiu.

35. I que les riqueses de les *Araí* i *Quiliades* hagin d'ésser identificades amb aquelles fruit de l'amor amb la rica Nicea, (cfr. la *Suda* i Plutarc, *loc. cit.*: *Suda, loc. cit.* τῆς Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλεύσαντος Εὐβοίας υἱοῦ δὲ Κρατέρου γυναικὸς Νικαίας στερεξάσης αὐτόν, εὐπορος σφόδρα γεγονώς ἦλθε πρὸς Ἀντίοχον τὸν μέγαν.

Plut., *de tranq. animi* 13, p. 472 D. πλουσία γράϊ· συγκαθεύδειν ὡς Εὐφορίων...

36. Cfr. T. B. L. WEBSTER, *Hellenistic Poetry and Art*, Londres 1964, pp. 224-228.